

GEÇİCİ FİYAT İSTİKRARI: 2002-2011 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Cem Mehmet BAYDUR* - Bahar İSLAMOĞLU**

Özet

Makalede, Mali Yaklaşım teorisinden faydalanılarak fiyatlar ve tasarruflar arasındaki ilişki tanımlanmıştır. Elde edilen model yardımıyla, toplam tasarruflardaki artış ile fiyatlar genel düzeyi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. Tasarruflar, kendi içinde iç ve dış tasarruflar olarak ikiye ayrılabilir. Bir toplumun kendi tasarruf gücünü arttırmadan daha fazla dış tasarruf kullandığında, enflasyonu düşürebileceği veya ılımlı düzeylere indirebileceği gösterilmiştir. Modelden elde edilen sonuçlar, 2002-2011 döneminde Türkiye ekonomisi verileri ile kıyaslanarak Türkiye’de enflasyondaki düşme süreci analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, 2002-2011 yılları arasında Türkiye’nin iç tasarruf düzeyinin değişmediği, buna rağmen enflasyonun düştüğü saptanmıştır. Enflasyondaki düşüşün kaynağının dış tasarruflar olduğu belirlenmiştir. Dış tasarruflar, kısa vadeli olduğu için Türkiye’de enflasyonun kalıcı bir şekilde düştüğünü iddia etmenin doğru olmadığı ve geçici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiyat, Bütçe, Enflasyon, Tasarruf.

TEMPORARY PRICE STABILITY: THE CASE OF TURKEY 2002-2011

Abstract

The relationship between prices and the savings advantage of the theory of Financial Approach is described in this article. With the increase in the total of the model obtained in savings, an inverse relation between the general levels of prices has been revealed. Savings in itself can be divided into internal and external savings. It has been indicated that the inflation can be reduced or dropped to moderate levels when a society uses external savings without actually increasing its own power of savings. The process of the reduction of inflation in Turkey has been analysed via the comparison of the results obtained from the model to the economic data in Turkey between the years 2002-2011. As a result of this analysis, it has been found that the inflation was reduced although the internal savings level did not decrease change between the years 2002-2011. Since the external savings are short term, it is not right to claim that the inflation in Turkey is dropped permanently and this drop is found to be temporary.

Key Words: Price, Budget, Inflation, Saving.

1. Giriş

Ekonomi için dengelerle uğraşan bir bilimdir denilebilir. Ekonomi ex ante olmasa bile ex post olarak dengede olmak zorundadır. En temel makro ekonomik denge, harcama kaynak dengesidir. Enflasyon ise ekonomik bir dengesizliktir. Bu açıdan, enflasyona bir harcama kaynak dengesizliği olarak bakılabilir. Fiyatlardaki artış, planlanan harcama kaynak dengesizliklerini dönem sonu itibarıyla eşitleyen bir oluşumdur. Harcama kaynak dengesi, fiyatların yükselmesiyle birlikte gelirin değişik gruplar arasında yeniden dağıtımı ile sağlanmaktadır. Gelirin yeniden

dağıtımı, iktisadi aktörlerden bazılarının lehine bazılarının da aleyhine olmaktadır. Toplumdaki değişik gruplar arasında kaynak harcama dengesini sağlamak, karmaşık politik ve ekonomik çekişmelere ve çatışmalara neden olmaktadır. Değişik gruplar arasındaki harcama kaynak dengesizliği enflasyona neden olur ve enflasyonun düzeyini belirler. Enflasyonun temposu yani fiyatlar ve gelir çekişmelerinin keskinliği, toplumun kaynak/ tasarruf yaratabilme kapasitesine bağlıdır.

Enflasyonu düşürmek için birçok politika vardır. Bütün enflasyonu düşürme politikalarının ortak noktası, toplumsal tasarrufun artırılması

* Prof. Dr. , Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi , İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, MUĞLA.
e-posta: baydur@mu.edu.tr

** Öğr. Gör. ,Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: bislamoglu@pau.edu.tr

gerektiğidir. Bunun da değişik çıkar grupları/ iktisadi aktörler için anlamı, toplumdaki bazı kesimlerin daha fazla fedakarlık yapmasıdır. Makro açıdan, toplumdaki iktisadi aktörlerden birisi hükümetse diğerleri de hane halklarıdır denilebilir. Eğer enflasyonu düşürmek için hane halkları ve/veya hükümet toplam tasarrufu arttırmıyorsa/arttıramıyorsa, iki gruptan birinin daha az harcaması yani harcamaları/ geliri toplam tasarrufu arttıracak şekilde azalmıyorsa, enflasyon düşmeyecektir. Böyle bir süreç, siyasi-ekonomik açıdan maliyetli bir çatışma sürecidir. Harcamalarına göre yeterince kaynak yaratamayan veya harcama eğilimi yüksek, gelir ve fiyat çekişmesinin yaşandığı bir toplumda fiyatlardaki artış daha hızlı olacaktır.

Günümüzde bir toplum, sadece kendi kaynaklarını değil dış kaynakları da kullanmaktadır. Harcama kaynak dengesizliği ortaya çıktığında dış kaynak kullanım imkânının genişliği, enflasyonun keskinliğini hem toplumdaki bireyler hem de hükümet için azaltacaktır. Hükümet bütçesinin denge veya dengesizliği, toplumsal kaynak çekişmesinin bir başka yüzüdür. Bu çalışma açısından, fiyatları veya enflasyonu tanımlamak ve dış kaynak kullanımının fiyatlar üzerindeki etkisini belirlemek için bütçe denge/dengesizliğinden başlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Türkiye ekonomisi dışa açık bir ekonomidir. 2000'li yıllarda artan ölçüde dış kaynak kullanan bir ekonomi olduğu söylenebilir. Dünyada yaşanan likidite bolluğu ve gelişmekte olan ülkelerdeki kazanç imkânlarının yüksekliği, yabancı sermayeyi gelişmekte olan ülkelere çekmektedir. Gelişmekte olan ekonomilere gelen dış kaynak, birçok makro ve mikro ekonomik değişkenin yanında fiyatları da etkilemektedir. Bu çalışmada bütçeden hareket edilerek, 2000'li yıllarda Türkiye'de tasarrufların düşmesine rağmen dış kaynak kullanımının toplumsal gelir ve fiyat çekişmesini yavaşlatarak enflasyonu düşürdüğü gösterilmeye çalışılacaktır. Dış kaynak girişinin sürekli olmayacağı dikkate alındığında, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan enflasyondaki azalmanın da sahte/geçici olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu açıdan, Türkiye'de son on yılda önemli ölçüde düşen enflasyondaki düşüşün kalıcı olup olmadığını anlamak için iç ve dış tasarruflardaki

gelişmelerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Özetle, bu makalede geliştirilen teorik yaklaşım ile 2002-2011 yılları için Türkiye'deki enflasyonun düşme sürecinin sağlıklı olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

2. Dışa Açık Bir Ekonomide Fiyatların Belirlenmesi

Bütçe kısıtları, hükümeti gelecekteki ve cari harcamalarını fiyat ve miktar olarak dengelemeye zorlar. Bütçeler, ajanların optimizasyon problemlerinde tatmin ve takip etmek zorunda oldukları karar kurallarıdır. Bütçeler paralı ya da parasız bir ekonomide de geçerlidir. Bütçe kısıtları, piyasa ekonomisindeki sınırları karakterize etmektedir. Bütçeler, piyasa ekonomisinin merkezi eşitlikleridir. Bir tüketici veya hane halkı için bütçe kısıtı, yerine getirilmesi gereken bir zorunluluktur ki tüketim harcamalarının değeri, tüketicinin varlığından fazla olamaz. Bir iş adamı için de bütçe kısıtı, kar olarak pozitif bir değer elde etmeyi tanımlar. Dolayısıyla bütçe kısıtı, hükümet için de bundan farklı olamaz: Hükümetin mevcut borç stokunun değeri, onun cari ve gelecekteki tasarruflarından fazla olamaz. Bütçe kısıtları en iyi şekilde kullanılmak ve uyulmak zorunda olunan büyüklüklerdir. Bu, hane halkı, hükümet veya firmalar için geçerlidir. Bütçe, minimal kullanılabilir kısıt veya piyasadaki herhangi bir ajanın planlarının iç tutarlılık şartıdır. Mali yaklaşım modelinde bütçe dengesizliğinin, olası fiyat setlerinden sadece birisi tarafından giderileceği varsayılmaktadır. Bütçe dengesizliklerine toplumdaki iktisadi birimler arasında bir kaynak çekişmesi olarak bakılarak, bütçe dengesizlikleri fiyatları belirlemede bir araç olarak kullanılabilir. Buradaki model, Sargent ve Wallace (1981), Buiter (2002), Coanzeri ve Cumby (2001) ve Woodford (2000) çalışmalarına özellikle Sargent ve Wallace'nin çalışmasına dayanmaktadır. $D(t)$

bütçe açıklarını, $B(t)$ cari borçlanmayı, $B(t-1)$ önceki dönemden yapılan borçlanmayı, R de reel faizi göstermektedir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın bütçenin açık vermesi, negatif

kamu tasarrufudur $-S_G(t)$ ki bu durum (1) ve (2) nolu denklemde gösterilmektedir. Bütçe açık verdiğinde denkleştirilmesi gerekir. Bütçe dengesizliği hükümet tarafından ya

senyoraaj geliri ile $\frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)}$ ya da özel

kesimden borçlanılarak $B(t) - B(t-1)(1+R)$ giderilecektir. (3) nolu denklem bunu tasvir etmektedir.

$$G(t) - T(t) = -S_G(t) \quad (1)$$

$$D(t) = -S_G(t) \quad (2)$$

$$D(t) = \frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)} + B(t) - B(t-1)(1+R) \quad (3)$$

(3) nolu denklem, bir harcama kaynak dengesi olarak da düzenlenerek yorumlanabilir. Hükümetin (t) dönemindeki açığı, bir önceki dönem borcun ana para ve faiz ödemeler toplamı cari toplam hükümet harcamasını, $D(t) + B(t-1)(1+R)$, (t) dönemindeki borçlanma ve para arzındaki değişimin toplamı da toplam kaynağı, $\frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)} + B(t)$,

yani toplam özel sektör tasarrufunu $S_{pir}(t)$, $\frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)} + B(t) = S_{pir}(t)$

göstermektedir. (3) nolu denklem, harcama kaynak dengesi olarak gösterilirse aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$D(t) + B(t-1)(1+R) = \frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)} + B(t) \quad (4)$$

veya

$$-S_G(t) + B(t-1)(1+R) = S_{pir}(t) \quad (4')$$

Ekonominin borçlanma imkanı veya harcama kaynak dengesini veren (4) nolu fiyatlar genel düzeyi $P(t)$ belirlenebilir. Bunun için (4) nolu denklemdeki önceki dönem reel borç stoku $B(t-1)(1+R)$ yerine

$B(t-1)(1+R) = \frac{B(t-1)}{P(t)}$ eşitliği yazılabilir.

$$-S_G(t) + \frac{B(t-1)}{P(t)} = S_{pir}(t) \quad (5)$$

(5) nolu denklem fiyatlar genel düzeyi için çözülebilir.

$$\frac{B(t-1)}{P(t)} = S_{pir}(t) + S_G(t)$$

$$\frac{1}{P(t)} = \frac{S_{pir}(t) + S_G(t)}{B(t-1)}$$

$$P(t) = \frac{B(t-1)}{S_{pir}(t) + S_G(t)} \quad (6)$$

(6) nolu denkleme göre, önceki dönemden devralınan borç stoku, fiyatlar genel düzeyi ile doğru orantılı iken, toplam tasarruflar ile ters orantılıdır. Buraya kadar yapılan fiyatlar genel düzeyini tanımlamak için kullanılan kurgu, kapalı bir ekonomi için geçerlidir.

Dışa açık bir ekonomide hükümet/özel sektör, açıklarını kapatmak iç kaynak yanında dış kaynak da kullanabilir. Dış kaynak girişi, dış kaynak yani dış tasarruf kullanımı ($S_{For}(t)$) olduğundan hükümetin/özel sektörün borçlanma harcama imkânlarını artıracaktır. ΔNCI net sermaye girişini göstermek için kullanılacaktır. Net sermaye girişi, dış kaynak kullanımı olduğuna göre ΔNCI yerine S_{For} da yazılabilir. Kısacası $\Delta NCI = S_{For}(t)$ 'dir. Bu bilgiler ışığında (4) ve (4)' nolu denklemle belirtilen harcama kaynak dengesi, dışa açık bir ekonomi için aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$D(t) + B(t-1)(1+R) = \frac{H(t) - H(t-1)}{P(t)} + B(t) + \Delta NCI \quad (7)$$

veya

$$-S_G(t) + B(t-1)(1+R) = S_{pir}(t) + S_{For}(t) \quad (7)'$$

$B(t-1)(1+R) = \frac{B(t-1)}{P(t)}$ eşitliğinden faydalanılarak (7)' nolu denklem aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$-S_G(t) + \frac{B(t-1)}{P(t)} = S_{pir}(t) + S_{For}(t) \quad (8)$$

(8) nolu denklem yardımıyla dışa açık bir ekonomi için fiyatlar genel düzeyi $P(t)_{for}$ belirlenebilir. $P(t)_{for}$ için (8) nolu denklem çözümlerse dış kaynak kullanımının fiyat artışlarının keskinliğini nasıl azalttığı (9) ve (6) nolu denklem yardımıyla net bir şekilde gösterilebilir.

$$P(t)_{for} = \frac{B(t-1)}{S_{pir}(t) + S_G(t) + S_{for}(t)} \quad (9)$$

(9) nolu denklem (6) nolu denklemle kıyaslandığında, her iki denklemin payları aynı iken temel farkın, paydalarında olduğu görülebilir. (9) nolu denklemin paydası

$\Delta NCI = S_{for}(t) > 0$ olduğu sürece (8) nolu denklemin paydasından büyüktür. Dolayısıyla

$S_{for}(t) > 0$ iken $P(t)_{FOR} < P(t)$ olur. Dış kaynak/yabancı sermaye girişindeki yani dış tasarruf kullanımındaki artış, toplumdaki kaynak dengesizliğini azalttığından fiyatlar genel düzeyinin daha düşük veya enflasyonun daha az artmasına neden olacaktır. (9) nolu denklem, logaritmik forma çevrilip zamana göre türevi alınırsa aşağıdaki basit ilişki yazılabilir. α katsayısı toplam tasarruflar içindeki kamu, özel ve yabancı tasarrufların payını gösteren bir büyüklüktür. $B(t-1)$ bir önceki dönemin kamu borcu bir sabit olduğundan türev alma sürecinde düşecektir.

$$\pi(t)_{for} = -[\alpha_{pir} \Delta S_{pir} + \alpha_{gov} \Delta S_{gov} + \alpha_{for} \Delta S_{for}]$$

veya

$$\pi(t)_{for} = -\Delta \sum S \quad (10)$$

(10) nolu denklemlere göre iç ve dış kaynak/tasarruf kullanımında veya toplam tasarruflarda artış olduğu sürece enflasyon (π) düşmek zorundadır.

Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için kaynak sıkıntısının sürekli olması dikkate alındığında, dış kaynak kullanım imkânının genişlediği veya daraldığı zamanlarda enflasyonun keskinliği hem toplumdaki bireyler hem de hükümet için azalacak ya da artacaktır. Dolayısıyla, bir hükümetin enflasyona karşı başarısını değerlendirirken hareket noktası sadece düşen enflasyon rakamları olmamalıdır. Kalıcı bir enflasyon düşüşü yani fiyat istikrarı için hane halkı veya özel sektör tasarrufları ile hükümet tasarruflarının artıp artmadığına bakmak gerekir. Toplumun kendi tasarrufları artmadan dış kaynak/tasarruf kullanılarak enflasyonda sağlanan düşme, geçici bir fiyat istikrarıdır. Dış kaynağa dayanan bir fiyat istikrarı geçici bir dengedir yani kalıcı olamaz. Çünkü gelişmekte

olan ülkelere giren sermaye ağırlıklı olarak kısa vadeli. Yabancı kaynağın kalıcı olmamasının birçok sebebi vardır. Bu sebepler temelde ikiye ayrılabilir. Birincisi, dış kaynak girişi bazı avantajlar yanında dezavantajlar da getirmektedir. Yabancı kaynak girişi, ekonominin kendi iç dengesizliklerini kuvvetlendirebilir. Örneğin, dış kaynak girişi yerli parayı değerlendirerek ödemeler dengesinin bozulmasına yol açabilir ve ekonominin borç yükünün artmasına neden olabilir. Ödemeler dengesindeki bozulma ve artan borçlanma, ekonomiyi şoklara karşı hassas hale getirir. İkincisi, dışsal unsurlardır. Dışsal unsurların kötüleşmesi, dış kaynak çıkışına neden olabilir. Hangi nedenle ne olursa olsun dış kaynak girişi tersine döndüğünde, toplumun kendi yapabildiği toplam tasarruf oranına bağlı olarak belirlenecek olan gerçek enflasyon oranı ortaya çıkacaktır. Bu modeli, 2002-2011 Türkiye Ekonomisi için değerlendirelim.

3.2002-2010 Türkiye'de Toplam Tasarruflarının Gelişimi, Dış Kaynak Kullanımı ve Enflasyonun Gelişimi

Türkiye'de 2002-2010 yılları arasında enflasyonda yaşanan düşüşün kalıcı olup olmadığını modele göre anlamak istediğimizde, toplam tasarruflardaki veya harcama kaynak dengesindeki gelişmeyi incelememiz gerekmektedir. Toplam tasarruftaki gelişmeyi analiz etmek için milli gelir verilerini kullanacağız. Milli gelir hesapları dönem sonu itibarıyla tutulduğundan toplam yatırım ve tasarruf her zaman birbirine eşittir. Ancak bir ekonomide ülkenin tasarruf ve yatırım planları birbirinden farklı olabilir. Yatırım ve tasarruf planları birbirinden farklı olduğu sürece dışa açık bir ekonomide, cari işlemler dengesi açık veya fazla verir. Bu açık veya fazla ya dış tasarruf kullanımı ya da dış yatırımla denkleştir. Bu anlatılanlar formel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir. Kullanılan harflerin anlamı şunlardır; Y: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, C: Yerleşiklerin Tüketim Harcamaları, G: Kamu Harcamaları, I: Yatırım Harcamaları, NX: dar anlamda Dış Ticaret Dengesi, geniş anlamda Cari İşlemler Dengesi.

$$Y = C + I + G + NX \pm_{\text{Stok Değişmesi}} \quad (11).$$

Yatırım, bir ekonomide sermaye stokuna yapılan net ilavedir. Üç şekilde gerçekleşir: Yeni bina, makine ve nihai mal stok değişmesi. Dolayısıyla yukarıda verilen (10) nolu denklemdeki yatırım harcaması (I) stok değişimleri kalemi bir araya getirilip toplanarak toplam yatırım harcaması (I*) olarak ifade edilecektir. $I^* = I \pm \text{Stok Değişmesi}$.

$$\begin{aligned} Y &= C + I^* + G + NX \\ Y - C - T - I^* + T - G &= NX \\ S - I^* + T - G &= NX \\ S_{pir} + S_{gov} - I^* &= NX \end{aligned}$$

$NX > 0$ ise ekonomi dış yatırımcıdır (I_{for}). Ödemeler dengesi açısından $NX - \Delta NCI = 0$ veya $NX - I_{for} = 0$ olması gerekir. Buna göre, kaynak-harcama veya yatırım-tasarruf dengesi şu şekilde yazılabilir.

$$\begin{aligned} S_{pir} + S_{gov} - I^* &= I_{for} \\ S_{pir} + S_{gov} &= I_{for} + I^* \end{aligned}$$

Ülke içinde özel sektör ve hükümet tasarruflarının toplamı yurtiçi tasarruf (S_{dom}) olarak ifade edilmektedir.

$$\begin{aligned} S_{pir} + S_{gov} &= S_{dom} \\ S_{dom} &= I_{for} + I^* \\ S_{dom} &= \sum I \end{aligned} \quad (12)$$

(12) nolu denklemdeki yatırım ve tasarruf eşitliği incelendiğinde, ekonomideki tasarruf planları yatırım yani harcama planlarından büyüktür. Harcama eksikliği dış yatırımla kapatılmaktadır.

$NX < 0$ ise ekonomi dış tasarruf kullanıcısıdır (S_{for}). Ödemeler dengesi açısından $-NX + \Delta NCI = 0$ veya $-NX + S_{for} = 0$ olması gerekir. Buna göre, kaynak-harcama veya yatırım-tasarruf dengesi şu şekilde yazılabilir.

$$\begin{aligned} S_{pir} + S_{gov} + S_{for} &= I^* \\ S_{dom} + S_{for} &= I^* \\ \sum S &= I^* \end{aligned} \quad (13)$$

(13) nolu denklemdeki yatırım ve tasarruf eşitliği incelendiğinde, ekonomideki harcama planlarının kaynaklardan yani tasarruf planlarından büyük olduğu görülür. Kaynak ve tasarruf eksikliği dış tasarrufla kapatılmaktadır.

Bu makalenin amacı, 2002 ile 2011 arasındaki fiyat dinamiklerini yani enflasyon gelişimini tasarruflardaki gelişmeleri dikkate alarak açıklamaktır. Denklem (11), (12) ve (13)'de yapılan tanımlamalar ışığında, Türkiye'deki tasarruf düzeyindeki gelişmeleri Tablo 1'deki verilerden faydalanarak ortaya koyalım.

Tanım olarak tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Örneğin, 2005 yılı için toplam yurt içi tasarruf düzeyi, tasarruf tanımından faydalanarak şu şekilde hesaplanabilir. (Hesaplama yapılırken Tablo 1'deki rakamların son beş basamağı dikkate alınmayacak, basamak azaltıldığından dolayı hesapları eşitlemek için de yuvarlama yapılacaktır.) 2005 yılında GSYİH 904 milyar TL'dir. Yerleşiklerin nihai tüketim harcaması 637 milyar TL, devletin nihai tüketim harcaması da 87 milyar TL'dir.

Yurtiçi tasarruf (S_{dom})=GSYİH-(Yerleşiklerin Nihai Tüketim Harcaması)-(Devletin Nihai Tüketim Harcaması)= 905 milyar TL -637 milyar TL -87 milyar TL = 180 milyar TL.

Toplam yatırım(I*)=(Özel+Kamu Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu¹) \pm Stok değişmesi = 218 milyar TL- (6 milyar TL)= 212 milyar TL.

Net İhracat($NX=X-M$)=İhracat-İthalat=220 milyar TL - 252 milyar TL=-32 milyar TL.

Net ihracat (-32 milyar TL) negatif olduğu için Türkiye Ekonomisi dış kaynak kullanıcısıdır.

$-NX + S_{for} = 0$ koşulunun sağlanması için 32 milyar TL'lik dış kaynak kullanmıştır: $S_{for}=32$ milyar TL. Bu veriler ışığında yatırım tasarruf eşitliğinin 2005 yılı için yani $S_{dom} + S_{for} = I^*$ denkleminin sağlandığı gösterilebilir.

¹ Yatırım harcamalarının net olması gerekmektedir. Ancak amortisman verileri olmadığı için net yatırım harcamalarına ulaşamamıştır. Bunun yanında temel amaç toplam tasarrufları hesaplamak olduğu için bu eksiklik, hesaplama ve analize bir zarar vermez.

Tablo 1. 2002 ve 2012 Döneminde milli gelir (GSYİH)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1998 Fiyatlarıyla (x1000)										
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	72519831	76338192	83485591	90499731	96738320	101254625	102163974	97087661	105885645	114889302
Yerleşik Hane halklarının Tüketimi	48372691	53295981	59143619	63787208	66749822	69843828	70378466	68575821	73174349	78851141
Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanehalkı	52365143	57160510	62966589	67704926	70792711	73528827	73956686	72331574	76651526	82242217
(Eksi) Yerleşik Olmayan Hanehalkları	4529864	4402691	4381202	4513068	4555409	4232772	4063355	4433024	4208987	4039158
Yerleşik Hanehalklarının Yurtdışı Tük	537412	538163	558232	595349	512519	547771	485135	677273	731810	648083
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	8283079	8066780	8553886	8766885	9506408	10127098	10322675	11111079	11325192	11834487
Maaş, Ücret	4958462	5012060	5024246	4985097	5006997	5060735	5042711	5112949	5172463	5376746
Mal ve Hizmet Alımları	3324618	3054721	3529640	3781788	4499411	5066363	5279964	5998130	6152729	6457740
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	12684573	14481761	18589131	21821587	24714468	26051527	24211437	19332337	25270577	29934684
Kamu Sektörü	3103082	2633684	2460084	3074058	3154522	3354609	3792190	3695215	4419508	4274802
Makine-Techizat	857855	657754	612965	826023	673013	760392	927986	758062	886698	798988
İnşaat	2245225	1975930	1847120	2248034	2481507	2594218	2864205	2937153	3532811	3475814
Özel Sektör	9581492	11848078	16129047	18747530	21559946	22696918	20419247	15637122	20851069	25659881
Makine- Techizat	5203438	6812875	10094785	12255011	13747899	14400041	13158767	9952242	14165993	17868356
İnşaat	4378054	5035202	6034264	6492518	7812047	8296877	7260480	5684878	6685076	7791527
Stok Değişmeleri	1043981	729179	-734282	-681313	-764039	-109953	184911	-1951467	281358	13878
Mal ve Hizmet İhracatı	17239803	18421633	20478591	22095181	23563374	25274941	25852283	24564456	25500932	27144951
(Eksi) Mal ve Hizmet İthalatı	15104296	18657141	22545355	25289816	27031711	29932818	28785800	24544564	29666765	32889837

Kaynak: TCMB, *2012 Milli Gelir rakamları ilk altı ay içindir.

Tablo 2. 2002-2012 Döneminde yatırım ve tasarruflardaki gelişmeler

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1998 Fiyatlarıyla (x1000)										
Ülke İçi Tasarruflar	15864061	14975431	15788086	17945638	20482090	21283699	21462833	17400761	21386104	24203674
NX	2135507**	-235508	-2066764	-3194635	-3468337	-4657877	-2933517	19892**	-4165833	-5744886
Yurt Dışı Tasarruflar	-2135507	235508	2066764	3194635	3468337	4657877	2933517	-19892	4165833	5744886
Toplam Tasarruf	13728554	15210939	17854850	21140273	23950427	25941576	24396350	17380869	25551937	29948560
Toplam Yatırım	13728554	15210940	17854849	21140274	23950429	25941574	24396348	17380870	25551935	29948562

Kaynak: TCMB, *2012 Millî Gelir rakamları ilk altı ay içindir.

** 2002 ve 2009 yıllarında NX>0 olduğu için Türkiye ekonomisi dışa kaynak ihraç etmektedir.

Tablo 3. 2002-2012 Döneminde yatırım ve tasarrufların GSYİH oranı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ülke İçi Tasarruflar/GSYİH	0,22	0,20	0,19	0,20	0,21	0,21	0,21	0,18	0,20	0,21
NX/GSYİH	0,03	0,00	-0,02	-0,04	-0,04	-0,05	-0,03*	0,00	-0,04	-0,05
Yurt Dışı Tasarruflar/GSYİH	-0,03*	0,00	0,02	0,04	0,04	0,05	0,03	0,00	0,04	0,05
Toplam Tasarruf/GSYİH	0,19	0,20	0,21	0,23	0,25	0,26	0,24	0,18	0,24	0,26
Toplam Yatırım/GSYİH	0,19	0,20	0,21	0,23	0,25	0,26	0,24	0,18	0,24	0,26
Toplam Tasarruflardaki % değişim	0,29	0,11	0,17	0,18	0,13	0,08	-0,06	-0,29	0,47	0,17
Tüfe 12 aylık ortalama değişim (2003=100)	45	25,3	10,6	10,14	10,51**	8,76	10,44	6,25	8,57	6,47

Kaynak: TCMB, TÜİK, * 2002 ve 2009 yıllarında NX>0 olduğu için Türkiye ekonomisi dışa kaynak ihraç etmektedir.

** 2006 Ocak ayından itibaren seriler 2003=100 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi aylık değişim oranlarına göre devam ettirilmiştir.

$$S_{dom}(180\text{milyarTL}) + S_{for}(32\text{milyarTL}) = I^*(212\text{milyarTL}) \quad (13)$$

(13) nolu denklem bir özdeşliktir. Toplam 212 milyar TL'lik yatırım toplam 212 milyar TL'lik tasarruf denkliği sağlamaktadır (rakamlar yuvarlandı, yuvarlanmasaydı 211,4 milyar TL olacaktı). Her ekonomi, dönem sonu itibariyle harcama kaynak dengesini sağlamak zorundadır. 2005 yılı için Türkiye Ekonomisi de bunu sağlamıştır. Ancak ekonomiye planlanan harcama kaynak dengesi açısından bakıldığında, Türkiye'nin tasarruf planları yatırım planlarını karşılamaktan uzaktır. Bu makaledeki amaç tasarruf ve fiyatlar arasındaki süreci incelemek olduğuna göre, 2005 yılı için yapılan hesaplama diğer yıllar için de yapılarak, iç ve dış tasarruftaki gelişmeler Tablo 2'de ortaya konulmuştur. 2002 kriz sonrası yıllar ile 2009 yılındaki kriz hariç Türkiye net dış kaynak kullanıcısıdır. Tablo 2'den de görüldüğü üzere, dış kaynak kullanımı giderek artmaktadır. Daha sağlıklı bir değerlendirme yapmak için kaynak-harcama dengesini milli gelir ile orantılayarak bakmak gerekmektedir. Tablo 3'de kaynak-harcama dengesi, milli gelir ile orantılayarak verilmiştir. Tablo 3'de de görüldüğü üzere, yurtiçi tasarrufların GSYİH oranı 2002-2012 dönemi için ortalama olarak %20,2 iken toplam tasarrufların yani yurtiçi ve yurtdışı tasarrufların GSYİH oranı da ortalama olarak %22,7'dir. Türkiye ortalama olarak GSYİH'nin %2,5'i kadar kendi yatırım harcamalarını finanse edebilmek için dış kaynak kullanmaktadır. Tablo 3 incelendiğinde, 2002 yılında iç tasarruf oranı %22 iken bu oran 2012'de aynı kalırken toplam tasarruflar %19'dan % 25'lere kadar yükselmiştir. Son 10 yıllık dönemde, dış kaynak kullanımının arttığı da görülebilmektedir. Özellikle 2005'den sonra dış tasarruf ile iç tasarruf orantılandığında, iç tasarrufların yaklaşık %20'si kadar dış tasarruf kullandığımız da tablo 3'e bakılarak rahatlıkla söylenebilir. Tekrar fiyatlar genel düzeyi ve enflasyon analizine geri dönersek.

(10) nolu denklemlere göre, iç ve dış kaynak/tasarruf kullanımındaki artış veya toplam tasarruflardaki artış enflasyonu (π) düşürecektir. Tablo 3 yakından analiz edildiğinde, yurtiçi tasarrufların GSYİH oranı 2002-2011 dönemi için ortalama olarak %20 ,2'de sabittir. Ortalama tüketici fiyatlarındaki (TÜFE) değişime bakıldığında ise, bu oran

2002 yılında % 45 iken, 2011'de TÜFE % 6,47'ye inmiştir. Yurtiçi tasarruflar sabitken enflasyonun düşebilmesi için toplam tasarrufların artması gerekmektedir. Türkiye'de toplam tasarruflar veri iken bu ancak dış kaynak kullanarak gerçekleştirilebilir. Tablo 3'de görüldüğü üzere, toplam tasarrufların (2008 ve 2009 hariç) sürekli olarak arttığını dolayısıyla (10) nolu denkleme dayanarak düşmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bu noktada şu çıkarımı yapabiliriz: 2002-2011 döneminde tasarruf düzeyi, bir başka şekilde söylersek harcama eğilimi değişmeyen bir ekonomide, fiyatların düşebilmesi içim dış kaynak/tasarruf kullanımının artması gerekir. Türkiye Ekonomisi'nde de gerçekleşen budur. Tabii dış kaynak kullanılarak fiyatların düştüğü bir ekonomide dış kaynağın yapısı da yakından incelenebilir.

Eğer doğrudan yatırımlara kalıcı, kısa vadeli sermaye hareketlerine de geçici olarak bakılırsa bir ekonominin dışsal şoklara açıklık derecesi, Toplam Kısa Vadeli Sermaye/Yabancı Doğrudan Yatırım oranı olarak tanımlanabilir. Bu oran, Türkiye'ye gelen sermayenin de yapısını tanımlamakta ve kalıcılığını göstermektedir. Tablo 4 incelendiğinde, 2002 ve 2009 yılları hariç bu oran 1'in üzerindedir. Bunun anlamı, doğrudan sermaye girişine göre kısa vadeli toplam sermaye girişinin daha fazla olduğudur. 2000'li yıllarda yabancı doğrudan sermaye girişi hızla artsa da kısa vadeli sermaye girişi daha hızlı arttığından Yabancı Doğrudan Yatırım/Toplam Kısa Vadeli Sermaye oranı yani şoklara açıklık derecesi birden büyük olarak kalmıştır. Dolayısıyla oranın birden büyük olması, gelen sermayenin kalıcı olmaktan ziyade kısa vadeli olduğunu ve Türkiye'deki toplam tasarrufların kalıcı bir şekilde artmadığını göstermektedir. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin istikrasız doğası dikkate alındığında, Türkiye'deki enflasyon düşme sürecinin çok sağlıklı olduğu iddia edilemez.

Türkiye ekonomisinin yoğun dış kaynak kullanımı, dış varlık ve yükümlülük bakiyesini gösteren net uluslararası yatırım pozisyonuna bakılarak da teyit edilebilir. Net uluslararası yatırım pozisyonu dış kaynak kullanımını dış borç stokuna göre daha sağlıklı gösterir².

²Bir ekonomideki yerleşik kişilerin yurt dışı yerleşik kişilerden olan finansal alacakları ile rezerv varlık

Table 4. Türkiye’de cari işlemler dengesi ve sermaye hesabı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Cari İşlemler Dengesi	-626	-7515	-14431	-22198	-32249	-38434	-41959	-13991	-47639	-77141
Sermaye Hesabı	1172	7192	17702	42660	42689	48700	34558	9758	58241	66591
Net Doğrudan Yatırım	939	1252	2005	8967	19261	19941	16955	6858	7794	13409
Kısa Vadeli Net Toplam Sermaye	233	5940	15967	33693	23468	28759	17603	2900	50447	53182
Kısa Vadeli Toplam Sermaye/Net Doğrudan Yatırım	0,25	4,74	7,96	3,76	1,22	1,44	1,04	0,42	6,47	3,97

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

Yurtiçi tasarrufların azaldığı ancak daha fazla yatırım harcamasının (dönem sonu itibarıyla gerçekleşen yatırım harcamalarına gerçekleşen tasarruf olarak bakılmalıdır)

olarak tutulan altın şeklindeki finansal varlıklarının ve yerleşiklerin yurt dışı yerleşik kişilere olan finansal yükümlülüklerinin belli bir tarihteki stok değerini gösteren Uluslararası Yatırım Pozisyonu (UYP) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından 1996 yılından itibaren derlenmeye başlanmıştır. UYP, varlıklarda; portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar, diğer yatırımlar, rezerv varlıklar, yükümlülüklerde ise; doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlar ana kalemlerinden oluşacak şekilde yıllık (Mayıs 2012’den itibaren 3 aylık) ve gösterge niteliğinde aylık dönemlerde yayımlanmaktadır. UYP, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (Hazine), T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş. (Merkez Bankası) kayıtları, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements- BIS)’nin ilgili istatistik çalışmaları ile bankaların gerek kendi gerekse müşterilerinin işlemleriyle ilgili bildirimleri ve firmalardan beyan esasına dayalı olarak sağlanan verileri içeren çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin derlenmesiyle hazırlanmaktadır (TCMB,Uluslararası Yatırım Pozisyonu, Aralık 2011.:3).

yapılabildiği bir ekonomide dış tasarruf kullanımındaki artışı, net dış yükümlülük/net uluslararası yatırım pozisyon artışından gözlemleyebiliriz. Tablo 5 bu amaçla düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi, 2002 yılında net uluslararası yatırım pozisyonu (-) 85 milyar dolar iken dış kaynak/tasarruf artışına bağlı olarak 2011 yılında (-) 321 milyar dolara Ekim 2012’de (-) 390 milyar dolara ulaşmıştır. Kısacası, Türkiye ekonomisi giderek daha fazla dış kaynak kullanmaktadır. Yoğun dış kaynak girişi, Türkiye’de birçok açıdan enflasyonun düşmesine neden olmaktadır. Örneğin, artan dış kaynak girişi ile TL değerlenmektedir. Önemli ölçüde dış girdi (örneğin petrol ve enerji) kullanan Türkiye, TL’nin değerlenmesi ile daha düşük maliyetli girdi ithal edebilmektedir. Bu süreç, enflasyonun düşmesini olumlu yönde etkilemekte ancak Türkiye ekonomisini dış şoklara karşı kırılgan yapmaktadır. IMF kur ve ödemeler dengesinin sürdürülebilmesi açısından net uluslararası yatırım pozisyonunun GSYİH oranını %40 olarak tahmin etmiştir. Türkiye’nin net uluslararası yatırım pozisyonunun GSYİH oranı 2010 yılında %49’dur (IMF, Pilot External Sector Report, July 2012:39). IMF’ye göre, dış kaynak kullanımının yansımaları olan cari

işlemler açığı da sürdürülebilir değildir. 2011 yılında GSYİH'nin %10'una ulaşan cari açık konjüktürel etkilerden temizlendiği zaman GSYİH'nin %7,5'ine düşmektedir. Ancak IMF, bu oranı da sürdürülebilir bulmamaktadır. IMF için sürdürülebilir bir açık GSYİH'nin %3'üdür (IMF, Pilot External Sector Report, 2012: 14). Yoğun dış kaynak girişinden dolayı değerli TL ve düşük enflasyon, dış kaynak bulunmadığı zaman sürdürülebilir olmaktan çıkacaktır. IMF'ye göre, TL'nin %10 civarında bir değer kaybetmesi gerekli görülürken, Cline ve

Williamson dış kaynak kullanımı açısından sürdürülebilirliğin sağlanması için TL'nin %23.2 ölçüsünde değer kaybetmesi gerektiğini hesap etmişlerdir (Cline & Williamson, 2012:5). Yazarlara göre, en değerli para TL'dir (Cline & Williamson, 2012:7). Dolayısıyla, yeterince dış kaynak bulunmadığı zaman iç tasarrufların düşük olduğu Türkiye'de önce kurlar arkasından fiyatların ciddi bir şekilde artacağını ön görmek çok da zor olmayan bir tahmindir.

Tablo 5. Net uluslararası yatırım pozisyonu

(Milyon ABD Doları)	2002	2003	2004	2005	2006
Uluslararası Yatırım Pozisyonu, net	-85.509	-105.512	-127.844	-174.370	-205.858
Varlıklar	62.270	73.713	86.012	107.155	144.055
Yükümlülükler	147.779	179.225	213.856	281.524	349.913
	2007	2008	2009	2010	2011
Uluslararası Yatırım Pozisyonu, net	-314.084	-200.099	-276.646	-361.700	-321.024
Varlıklar	170.140	186.428	181.007	184.474	178.047
Yükümlülükler	484.224	386.527	457.653	546.174	499.070

Kaynak: www.tcmb.gov.tr

4. SONUÇ

2002-2011 yılları arasında sadece enflasyon rakamlarına bakarak Türkiye'de enflasyonun kalıcı bir şekilde düştüğünü iddia etmek doğru değildir. Türkçede "taşımaya suyla değirmen dönmez" diye bir atasözü vardır. Bu söz sağlam temelleri olmayan işlerin geçici veya başarısız olacağını vurgulamak için kullanılır. Türkiye'de 2001-2010 yılları arasında toplam tasarruflar ve toplam yatırımlar artmıştır. Ancak yurt içi toplam tasarruflar artmamıştır. Türkiye'de yurt içi tasarruflar artmadan enflasyonun düşmesinin nedeni, artan dış kaynak veya tasarruf kullanımudur. Gelen dış kaynak ve tasarrufun kısa vadeli olduğu dikkate alındığında enflasyona karşı elde edilen başarı geçicidir. Dış kaynak girişinin tersine döndüğü yani taşımaya suyun değirmene gelmediği zamanlarda enflasyon gerçek yüzünü Türkiye'de göstermiş veya gösterecektir. Dış kaynak girişi ve sıkı maliye politikası sayesinde Türkiye'de 2002-2011 döneminde fiyatlardaki düşüş süreci veya ılımlı enflasyon yapısal olarak tasarruf oranları arttırılmadığı sürece geçicidir.

IMF'nin dış kaynak kullanan ve açık veren ekonomiler için reçetesi oldukça basittir ve bu reçete dört unsura dayanmaktadır. Bütün bu unsurlar, direkt veya dolaylı bir şekilde ulusal tasarrufları arttırmayı amaçlamaktadır. 1) Ekonomi otoriteleri reel kuru hedeflemelidir, böylece ülkenin/ ekonominin dış alemle olan ilişkilerinde doğru fiyatların ortaya çıkması, cari işlemler dengesini düzeltecek dolayısıyla tasarrufları arttıracaktır, 2) Finansal sistem, aktörleri ve sermaye hareketleri denetlenmelidir, 3) Açık veren ekonomiler sosyal güvenlik harcamalarını, sosyal harcamaları kısımlıdır, 4) Sıkı bir maliye politikası izlenmelidir (IMF, Pilot External Sector Report, July 2012: 10-34). Bütün tedbirler tasarrufu arttırıcı tedbirler olarak yararlıdır. Ancak Türkiye'nin tasarruf yetersizliği sorunu Türkiye'yi küçülterek çözüm getirmektedir. Bu noktada Soyak'ın çok haklı eleştirisini de burada hatırlatmakta fayda var: "Türkiye ekonomisi açısından da cari açık sorununu ekonomik bezite hastalığı gibi görmek

mümkündür. Ülkede halihazırda tüketime, ithalata ve (borçlanma ağırlıklı) dış kaynağa dayalı bir büyüme modeli söz konusudur. Ekonomi büyümektedir ama ekonominin ve özellikle de sanayinin yapısal-bünyesel sorunları bu büyümenin kaynakları ve niteliğini sağlıklı kılmaktadır. İthalata bağımlı bir sanayi yapısının varlığı, üretim ve ihracat artışının gerektirdiği ara ve yatırım malı ithalatını uyarmaktadır. Sanayinin teknoloji ve nitelik sorunları sadece ara ve yatırım malı ithalatını uyarmamakta, ihracatın niteliği ve performansına da yansımaktadır. Milli gelirin önemli bir kısmının tüketim harcamalarına gidiyor olması, yatırımların ve yurt içi tasarrufların düşüklüğü, dış açığın kronikleşmesine neden olmaktadır. İçeride tasarruf oranlarını yükseltecek

önlemler almaksızın, ara ve yatırım malları ithalatını ikame edecek kamu ve özel sanayileri geliştirmeksizin, sanayinin yapısını yüksek katma değerli, bilim-teknoloji ve farklılaştırılmış ürünler üreten ve ihraç eden bir yapıya dönüştürmeksizin, alınan kısa süreli palyatif önlemler ilgili sorunu daha da derinleştirebilir. Bu bağlamda çözüm, ekonomik büyümenin yavaşlatılmasında değil, büyümenin niteliği ve kalitesini değiştirmekte yatmakta, bu da ancak ekonomik bünyede gerçekleştirilecek yapısal değişimlerle mümkün görünmektedir” (Soyak, 2012). Dolayısıyla Türkiye'nin daralarak, üretimi düşürerek ve işsizliği arttırarak tasarruf yetersizliğini çözmesi mümkün değilse tekrar kalkınma/ sanayileşme/ eğitim/rekabet gücü üzerine ciddi ciddi düşünmelidir.

KAYNAKÇA

- Buiter, H. Willem, 2002, Fiscal Theory of Price Level: A Critique, The Economic Journal, 112, pp.459-480.
- Canzoneri, M.B., R.E.Cumby, B.T. Diba, 2001, Is the Price Level Determined by the Needs of Fiscal Solvency, American Economic Review, December 2001, 1221-1238
- Cline, William R., & John Williamson, (November 2012), "Updated Estimates of Fundamental Equilibrium Exchange Rates", Peterson Institute for International Economics, pp.1-13. <http://www.iie.com/publications/pb/pb12-23.pdf>
- IMF, (July, 2012) Pilot External Sector Report, <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/070212.pdf>, pp. 1-44.
- Sargent, Thomas. Neil Wallace. (1981), "Some Unpleasant Monetarist Arithmetic", Federal Reserve Bank of Minneapolis Quartely Review, 5, Fall291-307 pp.459-480.
- Soyak, Alkan, (2012), "Ekonomik Obezite", <http://alkansoyak-yazilari.blogspot.com/2012/09/ekonomik-obezite-cari-acg-kucultmek.html>.
- TCMB, (Aralık 2011),Uluslararası Yatırım Pozisyonu,1-69.
- Woodford, Michael. (2000), "Fiscal Requirements for Price Stability", www.nber .org, pp.1-72